כיתה ט' | גמרא | שיעור 2 מתוך 4 | 45 דק' | בבא מציעא עו ע"א – עו ע"ב

חמ"ד: תכנית הגמרא לכיתה ט' היא מסכת בבא מציעא, פרק ו "השוכר את האומנין" (או המסכת שבית הספר לומד לבגרות). ממלכתי: אין חובת גמרא בתכנית; אפשר ללמד כהעשרה.

"הטעו זה את זה": השליח והפועלים

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יסבירו את הדיוק של הגמרא: "חזרו זה בזה לא קתני, אלא הטעו זה את זה".
- התלמידים יתארו את המקרה של השליח ששוכר פועלים בשביל בעל הבית ("זיל, אוגר לי פועלים").
- התלמידים יסבירו את הטענה "אל תמנע טוב מבעליו" ומי טוען אותה כלפי מי.
- התלמידים יכירו את התירוץ השני של הגמרא ("איבעית אימא"): הברייתא קוראת גם לחזרה "הטעו".

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה מחייבת התחייבות בין מעסיק לעובד, ומי נושא בהפסד כשהתוכנית משתנה?

בשיעור הקודם קראנו את המשנה. היום נראה איך הגמרא קוראת מילה אחת ("הטעו") בדיוק רב, ומגלה מאחוריה סיפור על שליח, פועלים וכבוד לדברי בעל הבית.

🧪 פתיחה: מי אשם?

מספרים: "אמא ביקשה מאחי הגדול להזמין שמרטף ב-40 ש"ח לשעה. האח אמר לשמרטף: 30."
שואלים: מה מגיע לשמרטף? האם מישהו "הטעה" מישהו? מי? רושמים את התשובות על הלוח. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

הגמרא שמה לב ללשון המשנה: היא לא אמרה "חזרו זה בזה" אלא "הטעו זה את זה". מכאן היא מסיקה שמדובר במקרה אחר: "דאטעו פועלים אהדדי" – הפועלים הטעו זה את זה. איך? בעל הבית אמר לאחד: "זיל, אוגר לי פועלים", והשליח "הטעה" אותם.

בהמשך הגמרא (עו ע"א) מנתחת כמה אפשרויות: בעל הבית אמר סכום אחד, והשליח אמר לפועלים סכום אחר. באפשרות שבשיעור הזה, בעל הבית אמר "בארבעה" והשליח אמר לפועלים "בתלתא" (בשלושה). למה יש להם תרעומת על השליח, אם הם הסכימו לשלושה? כי הם יכולים לומר לו: לית לך "אל תמנע טוב מבעליו"? – בעל הבית רצה לתת לנו יותר, ואתה מנעת מאיתנו.

הפסוק "אל תמנע טוב מבעליו" הוא ממשלי (ג, כז), כפי שרש"י מציין: "פסוק הוא במשלי". שימו לב: הגמרא משתמשת בו כאן כטענה מוסרית, לא כתביעת כסף – ולכן זו "תרעומת".

בעו ע"ב הגמרא מביאה תירוץ שני ("איבעית אימא"): אולי המשנה כן מדברת על פועלים ובעל הבית, כי יש ברייתא שקוראת גם לחזרה בשם "הטעו". רש"י מסביר שם שאין תביעת ממון "דהא דברים בעלמא נינהו". זה מבנה סוגיה קלאסי: דיוק בלשון, הצעה, ותירוץ חלופי.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **לָא קָתָנֵי** = לא שנה (המשנה לא כתבה כך); **דְּאַטְעוֹ ... אַהֲדָדֵי** = שהטעו זה את זה; **הֵיכִי דָּמֵי** = איך זה נראה? (באיזה מקרה מדובר); **זִיל, אֲוגַר לִי** = לך, שכור לי; **אִיבָּעֵית אֵימָא** = אם תרצה, אמור (תירוץ נוסף); **בִּתְלָתָא** = בשלושה (זוזים); **סְבוּר וְקַבֵּיל** = הבינו וקיבלו (הסכימו); **לֵית לָךְ** = אין לך? (וכי אינך מכיר...).

גמרא, בבא מציעא עו ע"א: הדיוק בלשון המשנה

גְּמָ' "חָזְרוּ זֶה בָּזֶה" לָא קָתָנֵי, אֶלָּא "הִטְעוּ זֶה אֶת זֶה", דְּאַטְעוֹ פּוֹעֲלִים אַהֲדָדֵי. הֵיכִי דָּמֵי? דַּאֲמַר לֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת: זִיל, אֲוגַר לִי פּוֹעֲלִים, וַאֲזַל אֵיהוּ וְאַטְעִינְהוּ.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** (המשנה) לא שנתה "חזרו זה בזה" אלא "הטעו זה את זה" – שהפועלים הטעו זה את זה. איך זה קרה? בעל הבית אמר לאחד: לך, שכור לי פועלים, והוא הלך והטעה אותם.

רש"י, ד"ה דאטעו פועלים אהדדי

דאטעו פועלים אהדדי - אחד מן הפועלים הטעה את חבירו:

גמרא, בבא מציעא עו ע"א: "אל תמנע טוב מבעליו"

אִיבָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם דַּאֲמַר לֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת בְּאַרְבְּעָה, וַאֲזַל אֵיהוּ אֲמַר לְהוּ בִּתְלָתָא, וּדְקָאָמְרַתְּ סְבוּר וְקַבֵּיל, דְּאָמְרִי לֵיהּ לֵית לָךְ "אַל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו"?

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** אם תרצה, אמור: באמת בעל הבית אמר לו (לשליח) "בארבעה", והוא הלך ואמר להם (לפועלים) "בשלושה". ומה שאמרת (שהם) הבינו והסכימו – (יש להם תרעומת עליו,) כי הם אומרים לו: וכי אין לך (הפסוק) "אל תמנע טוב מבעליו"?

רש"י, ד"ה אל תמנע טוב מבעליו

אל תמנע טוב מבעליו - פסוק הוא במשלי:

גמרא, בבא מציעא עו ע"ב: תירוץ נוסף מן הברייתא

אִיבָּעֵית אֵימָא: הַאי תַּנָּא ״חָזְרוּ״ נָמֵי ״הִטְעוּ״ קָרֵי לֵיהּ, דְּתַנְיָא: הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאוּמָּנִין וְהִטְעוּ אֶת בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ בַּעַל הַבַּיִת הִטְעָה אוֹתָן – אֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה אֶלָּא תַּרְעוֹמֶת.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** אם תרצה, אמור: התנא הזה קורא גם ל"חזרו" בשם "הטעו". כי שנינו בברייתא: מי ששוכר בעלי מקצוע, והם הטעו את בעל הבית, או שבעל הבית הטעה אותם – אין להם זה על זה אלא תרעומת.

רש"י, ד"ה אין להן זה על זה אלא תרעומת

אין להן זה על זה אלא תרעומת - דאמר להן תשכירו עצמכם לאחרים ואינהו נמי אמרו ליה כי הדרי בהו צא ושכור אחרים ומיהו תרעומת איכא שיהו צריכים לחזר זה אחר פועלים וזה אחר שוכרים ותביעת ממון ליכא דהא דברים בעלמא נינהו:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** ""חָזְרוּ זֶה בָּזֶה" לָא קָתָנֵי, אֶלָּא "הִטְעוּ זֶה אֶת זֶה""

💭 **מפרשים:** הגמרא (בתירוץ הראשון): "דאטעו פועלים אהדדי". רש"י: "אחד מן הפועלים הטעה את חבירו". בתירוץ השני (עו ע"ב) הגמרא מציעה ש"הטעו" הוא פשוט עוד שם ל"חזרו".

📜 **כתוב:** "לֵית לָךְ "אַל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו""

💭 **מפרשים:** רש"י: "פסוק הוא במשלי". פירוש (שלנו): הפועלים לא מפסידים כסף מבעל הבית, אבל השליח מנע מהם טוב שהיה מגיע להם, ועל זה יש "תרעומת".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: השמרטף והאח הגדול (5 דקות)
2. הדיוק: "חזרו" או "הטעו"? (קריאה בחברותות) (8 דקות)
3. "זיל, אוגר לי פועלים": תרגום ובניית תרשים המקרה (בעל הבית ← שליח ← פועלים) (10 דקות)
4. "אל תמנע טוב מבעליו": מי טוען מה כלפי מי (8 דקות)
5. "איבעית אימא": התירוץ השני והברייתא, ורש"י על "דברים בעלמא" (6 דקות)
6. דף העבודה (5 דקות)
7. כרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. איזו מילה במשנה הגמרא מדייקת, ומה היא מסיקה ממנה?
2. מה אמר בעל הבית לשליח, ומה אמר השליח לפועלים?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לפועלים יש תרעומת על השליח, אם הם עצמם הסכימו לשלושה?
2. מה ההבדל בין שני התירוצים של הגמרא?

הערכה (מה דעתי?)

1. "אל תמנע טוב מבעליו": האם אתם מכירים מצבים שבהם מישהו "מנע טוב" ממישהו אחר בלי לגנוב ממנו כלום?
2. האם צריך לשלם על "מניעת טוב"? למה הגמרא מסתפקת בתרעומת?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשמרטף מהפתיחה: זה בדיוק המקרה של הגמרא. השליח לא גנב כלום, אבל מנע טוב. בשיעור הבא נראה מה קורה כשהפועלים כבר הלכו לשדה, ולא היה מה לעשות.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. השלימו: לפי התירוץ הראשון, "הטעו זה את זה" = _____ הטעו זה את זה.
2. מה טוענים הפועלים כלפי השליח? _____

💡 הערות למורה

כדאי לצייר על הלוח שלושה עיגולים: בעל הבית, השליח, הפועלים, ולכתוב על החצים את הסכומים (4, 3). זה עוזר להבין את המקרה לפני הקריאה בארמית.

הגמרא בעו ע"א בוחנת כמה מצבים לפני שהיא מגיעה ל"איבעית אימא" שבשיעור הזה (למשל מה קורה כשבעל הבית אמר שלושה והשליח אמר ארבעה). לתלמידים מתקדמים אפשר להראות את הקטע המלא בספריא.

הפסוק "אל תמנע טוב מבעליו" מופיע במשלי ג, כז. ההקשר שם הוא לתת לכל אחד מה שמגיע לו. הקישור לסוגיה הוא של הגמרא; ההרחבה הערכית היא הצעה שלנו.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

תרשים המקרה (בעל הבית, שליח, פועלים), שאלות על הדיוק בלשון המשנה ועל "אל תמנע טוב מבעליו", מילון מונחים ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- בבא מציעא עו ע"א (ספריא)
- בבא מציעא עו ע"ב (ספריא)
- רש"י על בבא מציעא עו ע"א (ספריא)

מחוון: "הטעו זה את זה": השליח והפועלים

1. בעל הבית לשליח: "זיל, אוגר לי פועלים" – בארבעה. השליח לפועלים: בשלושה. הפועלים לשליח: "לית לך אל תמנע טוב מבעליו?"
2. שהמשנה מדברת על מקרה שבו הפועלים הטעו זה את זה: אחד (השליח) הטעה את האחרים. רש"י: "אחד מן הפועלים הטעה את חבירו".
3. כי הם הסכימו לשלושה, והשליח לא לקח מהם דבר. הוא רק מנע מהם טוב שבעל הבית רצה לתת. על כך יש טענה מוסרית ("אל תמנע טוב מבעליו") ולא חוב כספי.
4. לא קתני = לא שנה (המשנה לא כתבה כך); היכי דמי = באיזה מקרה מדובר; איבעית אימא = אם תרצה אמור (תירוץ נוסף); סבור וקביל = הבינו והסכימו.
5. לפי התירוץ השני, התנא קורא גם לחזרה "הטעו" (כמו בברייתא: "הטעו את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותן"). תשובה פתוחה לגבי הפשטות; כיוון: התירוץ השני לא צריך להמציא מקרה של שליח, אבל הוא מוותר על הדיוק בלשון.